

SUY NGHĨ VỀ VAI TRÒ CỦA BẢO TÀNG PHỤ NỮ VIỆT NAM TRONG XÃ HỘI

THS. DƯƠNG THỊ HẰNG*

Ra đời từ những năm cuối của thế kỷ 20, Bảo tàng Phụ nữ Việt Nam được đánh giá là có phong cách trưng bày khá hiện đại, nội dung trưng bày giản dị, dễ hiểu. Trong những năm đầu thế kỷ 21, Bảo tàng Phụ nữ Việt Nam đã có những bước chuyển mình quan trọng, đánh dấu sự đổi mới trong nhận thức và hành động để từng bước tiếp cận với trình độ tiên tiến của bảo tàng các nước trong khu vực và trên thế giới.

Quá trình đó gắn liền với việc đổi mới trong nghiên cứu, sưu tầm, trưng bày chuyên đề và tổ chức các hoạt động xã hội, tạo cho bảo tàng có một sức sống riêng. Có thể kể đến một số cuộc trưng bày chuyên đề sau: "Cuộc sống của phụ nữ làng chài Cửa Vạn" (9/2004); "Thời trang truyền thống phụ nữ Việt Nam và quốc tế" (10/2004); "Nữ chiến sĩ cách mạng trong nhà tù đế quốc" (3/2005); "Đồ chơi và trò chơi truyền thống của trẻ em Việt Nam và quốc tế" (9/2005) "Kỷ vật còn mãi với thời gian" (10/2005); "Trang sức phụ nữ Việt Nam - từ truyền thống đến hiện đại" (3/2006); "Búp bê Nhật Bản" (11/2006); Nghệ thuật sắp đặt "Ai? người quan tâm"

(12/2006); "Những người phụ nữ vượt lên số phận" (3/2007); "Tự hào - Nữ doanh nhân Việt Nam" (10/2007); "Bà Nguyễn Thị Thập - cuộc đời và sự nghiệp" (3/2008) và gần đây nhất là "Gánh hàng rong" (10/2008), "Đổi thay để thay đổi" (11/2009). Mỗi cuộc triển lãm chuyên đề là một thử nghiệm, khám phá khác nhau về việc lựa chọn nội dung trưng bày; cách thức thể hiện; lựa chọn đối tác; tổ chức các hoạt động giáo dục... nhằm thu hút ngày càng nhiều hơn công chúng đến với bảo tàng.

Chúng tôi xin đi sâu phân tích một số trưng bày chuyên đề, đã có những đổi mới trong lựa chọn nội dung, tiếp cận nghiên cứu và thể hiện được sứ mệnh của một Bảo tàng giới. Đồng thời, huy động sự tham gia của mọi tầng lớp nhân dân, các tổ chức, cá nhân vào hoạt động của Bảo tàng, thu hút đông đảo công chúng đến với Bảo tàng.

1. Tạo điều kiện cho chủ thể văn hóa thể hiện tiếng nói của mình

Đây là một đặc trưng cơ bản của các cuộc trưng bày, triển lãm chuyên đề gần đây của Bảo tàng Phụ nữ Việt Nam.

Tính từ năm 2004 trở lại đây, Bảo tàng Phụ nữ Việt Nam có 17 triển lãm chuyên đề thì đã

có 12 triển lãm được thể hiện qua tiếng nói của chủ thể văn hóa với mức độ đậm nhạt khác nhau, nhưng nhìn chung, ngày càng rõ nét hơn về khuynh hướng này.

Trung bày *Cuộc sống của phụ nữ làng chài Cửa Vạn* (9/2004) là cuộc trưng bày đầu tiên đánh dấu bước chuyển biến mới này. Bên cạnh tiếng nói của người làm bảo tàng, tiếng nói của chủ thể văn hóa, cụ thể là phụ nữ, trẻ em làng chài đã được thể hiện. Những khó khăn, thiệt thòi đã trải qua cũng như những mơ ước và nguyện vọng hôm nay của họ... đã được bảo tàng giới thiệu đến công chúng bằng chính tiếng nói của họ, được thể hiện qua các bài viết và trong hai bộ phim "Một ngày của phụ nữ làng chài Cửa Vạn" và "Làm mẹ của phụ nữ Cửa Vạn".

Kể từ đó, việc thể hiện tiếng nói của chủ thể văn hóa gần như đã trở thành nguyên tắc trưng bày của Bảo tàng Phụ nữ Việt Nam. Liên tiếp trong các trưng bày "Thời trang truyền thống phụ nữ Việt Nam và quốc tế", "Nữ chiến sĩ cách mạng trong nhà tù đế quốc", "Đồ chơi và trò chơi truyền thống của trẻ em Việt Nam và quốc tế", "Kỷ vật còn mãi với thời gian", "Trang sức phụ nữ Việt Nam - từ truyền thống đến hiện đại"... cộng đồng đã được tham gia vào hầu hết mọi hoạt động của bảo tàng: từ việc lựa chọn nội dung, sưu tầm hiện vật, trưng bày đến việc tham gia các hoạt động giáo dục như giao lưu, trình diễn, hội chợ... Công chúng còn ấn tượng mãi với màn trình diễn trang phục của phụ nữ Việt Nam và quốc tế; đêm trình diễn "Ấn tượng tháng 3" của sinh viên các trường Đại học Hà Nội, "Đêm hội trăng rằm" thu hút hàng ngàn trẻ em Việt Nam và quốc tế; chương trình giao lưu "Cựu nữ tù Côn Đảo với học sinh, sinh viên", chương trình truyền hình trực tiếp đêm giao lưu "Ký ức đi qua thời gian" tại Nhà hát Lớn Hà Nội 11/2005... Nhiều giọt nước mắt đồng cảm cũng đã lặng lẽ rơi khi công chúng được nghe những tâm sự, những khúc hát và những tác phẩm nghệ thuật, do chính những người phụ nữ bị nhiễm HIV/AIDS và những người phụ nữ đã từng sử dụng ma túy viết, vẽ và trình bày trong đêm trình diễn Nghệ thuật sắp đặt "Ai? người

quan tâm" (12/2006)...

Bên cạnh các hoạt động trên, việc sáng tác, chia sẻ những câu chuyện cảm động về những người phụ nữ Việt Nam với những số phận, cuộc đời và hoàn cảnh đặc biệt đã được thể hiện trong cuộc thi viết về "Những người phụ nữ vượt lên số phận" do Bảo tàng Phụ nữ Việt Nam phối hợp với Báo Lao động tổ chức. 450 học sinh trường Phổ thông cơ sở Nguyễn Du đã được tham gia một chương trình giáo dục phong phú, với việc tham quan, tìm hiểu, trả lời câu hỏi liên quan đến nội dung trưng bày, tham gia cuộc thi viết, vẽ về những người bà, người mẹ được giới thiệu trong triển lãm "Những người phụ nữ vượt lên số phận". 40 tác phẩm xuất sắc nhất đã được lựa chọn và trưng bày ngay tại phòng triển lãm, mang đến niềm vui, sự thích thú đặc biệt cho các em. Đây là một thể nghiệm thành công của Bảo tàng Phụ nữ Việt Nam trong việc tổ chức các chương trình giáo dục cho học sinh. Tại lễ tổng kết cuộc thi và trao giải cho các em, cô giáo Hiệu phó đã phát biểu: "Nhà trường thực sự rất cảm ơn Bảo tàng Phụ nữ Việt Nam đã tạo cho các em một "sân chơi" đầy lý thú. Thông qua triển lãm "Những người phụ nữ vượt lên số phận", Bảo tàng không chỉ đưa đến cho các em những thông tin và kiến thức bổ ích mà còn giáo dục cho các em biết thương yêu, trân trọng những tình cảm của cha mẹ, thầy cô. Đồng thời, bảo tàng còn giúp nhà trường mở ra một hướng đi mới trong hoạt động giáo dục"

Việc giới thiệu "nhiều giọng nói", thể hiện đa dạng tiếng nói của cộng đồng qua triển lãm "Gánh hàng rong". Đây là sự thể nghiệm đầu tiên của Bảo tàng Phụ nữ Việt Nam, trong triển lãm này, các chủ thể là những người bán hàng rong và những đối tượng có liên quan (những người mua hàng, khách nước ngoài, người làm công tác quản lý)... đã cùng cất lên tiếng nói không chỉ qua các bức ảnh, các đoạn phỏng vấn mà còn thể hiện qua hai bộ phim cộng đồng "Chuyện chị Dung" và đặc biệt là "Hàng rong - Tiếng nói của người trong cuộc". Xu hướng này cũng được thể hiện rõ trong triển lãm "Đổi thay để thay đổi" với tiếng nói của

những phụ nữ, trẻ em (nạn nhân của bạo hành gia đình), các giáo viên, nhân viên xã hội, các luật sư...

2. Quan tâm nhiều hơn đến các vấn đề của cuộc sống đương đại

Điều này thể hiện khá rõ ở các trung bày chuyên đề gần đây như triển lãm Nghệ thuật sắp đặt "Ai? người quan tâm" (12/2006); "Những người phụ nữ vượt lên số phận" (3/2007), "Tự hào - Nữ doanh nhân Việt Nam" (10/2007) và gần đây nhất là "Gánh hàng rong" (9/2008), "Đổi thay để thay đổi" (11/2009)...

Nếu như triển lãm Nghệ thuật sắp đặt "Ai? Người quan tâm" đề cập đến những vấn đề nóng bỏng của xã hội hiện nay là ma túy và HIV/AIDS, thì "Những người phụ nữ vượt lên số phận" giới thiệu cuộc sống và sự vươn lên vượt khó của những người phụ nữ có số phận, hoàn cảnh khó khăn (nghèo khó, mẹ goá con cô, tật nguyền...) để tự khẳng định mình, nuôi con ăn học thành người có ích. "Tự hào - Nữ doanh nhân Việt Nam" khắc họa chân dung của những người phụ nữ trong thời kỳ đổi mới đất nước: dám nghĩ, dám làm, dám đối mặt với những khó khăn về vốn, tiếp cận thông tin thị trường, xu hướng thương mại thế giới... và trên hết là gánh nặng gia đình để đảm nhiệm cả hai vai: dẫn dắt doanh nghiệp thành công trên thương trường và là người "xây tổ ấm gia đình"; những thành công, những khó khăn, thất bại, những nụ cười và cả những giọt nước mắt...

Trung bày "Gánh hàng rong" là câu chuyện về thân phận, cuộc sống và những thách thức của những người phụ nữ bán hàng rong ở Hà Nội khi chính quyền thành phố Hà Nội có chủ trương hạn chế việc bán hàng rong và cấm bán hàng rong trên một số tuyến phố. Triển lãm có tiếng vang lớn không chỉ trong giới bảo tàng mà trong cả cộng đồng. Xin được trích đăng ý kiến của một nhà báo trẻ:

"Trung bày được thực hiện theo phong cách hiện đại, đi từ những lát cắt tự nhiên, trực diện nhất của cuộc sống, những con người ngẫu nhiên, những bức ảnh đời thường (do chính những cán bộ nghiên cứu chụp), những lời kể bình dị, không kèm bất cứ lời bình hay cái nhìn

"chủ quan" nào của những người thực hiện. Mỗi người xem, khi đến với cuộc trưng bày, sẽ tự suy nghĩ, chiêm nghiệm, để có những cảm nhận riêng. Có thể đồng tình, có thể phản bác, nhưng không thể... vô cảm" (Triển lãm *Gánh hàng rong* của Khánh Linh viết trên báo điện tử vietnamnet).

Triển lãm "Gánh hàng rong" không chỉ đưa đến cho xã hội một cái nhìn khách quan, toàn diện, sâu sắc hơn về cuộc sống, những tâm tư trăn trở và ước vọng của những người bán hàng rong bình dị mà còn có những đóng góp nhất định cho các nhà quản lý đô thị như nhận xét sau đây: "Chợt nghĩ, nếu những nhà hoạch định chính sách đến với trưng bày này, họ sẽ có thêm tư liệu cho những giải pháp không chỉ hợp lý mà còn hợp tình với những vấn đề xã hội tác động mạnh đến người dân" (Khánh Linh, vietnamnet).

Cũng trong trưng bày này, Bảo tàng Phụ nữ Việt Nam đã tổ chức tập huấn cho chính những người bán hàng rong, giúp họ có nhận thức tốt hơn để giữ gìn vệ sinh môi trường, đảm bảo vệ sinh an toàn thực phẩm, tuân theo những luật lệ của thành phố. Tổ chức triển lãm "Gánh hàng rong qua góc nhìn sinh viên" để trưng bày các bài viết, các bức ảnh về cuộc sống của những người bán hàng rong do sinh viên Khoa báo chí, Trường Đại học Khoa học Xã hội và Nhân văn thể hiện.

Triển lãm "Đổi thay để thay đổi" được thực hiện với sự phối hợp của Trung tâm Phụ nữ và phát triển nhân Ngày Thế giới Phòng chống Bạo lực Gia đình (25/11). Triển lãm mang đến cho công chúng một cái nhìn thực tiễn về vấn đề bạo lực gia đình ở Việt Nam hiện nay, thông qua tiếng nói của chính những người trong cuộc tại Ngôi nhà Bình yên - một mô hình điểm dành cho phụ nữ bị bạo hành gia đình của Trung ương Hội Liên hiệp phụ nữ Việt Nam. Không xem triển lãm, chúng ta thật khó có thể tưởng tượng được tình trạng bạo lực gia đình đang hiện hữu ngay tại các quận trung tâm của Thủ đô Hà Nội, với đủ các đối tượng phụ nữ ở các độ tuổi và nghề nghiệp khác nhau, trong đó có cả tầng lớp trí thức. Triển lãm gây bất ngờ thực sự với công

chúng và cả những người thực hiện triển lãm.

Với "Đổi thay để thay đổi", công chúng còn thấy được khát vọng của những số phận không may mắn, cùng trải nghiệm và đồng cảm với những nỗi đau, mất mát mà họ đã trải qua, kêu gọi sự sẻ chia, giúp đỡ của cộng đồng đối với những nạn nhân của bạo lực gia đình và đề cao nội lực vươn lên của chính họ. Nhiều dòng chia sẻ của công chúng đưa lại những bất ngờ cho những người thực hiện triển lãm. "Giờ tôi mới gọi tên được bi kịch xảy ra trong gia đình tôi bấy lâu nay - bạo lực tinh thần" (G.T.H, trường Cao đẳng Sư phạm Yên Bái). "Mỗi ngôi nhà muốn được bình yên, mỗi phụ nữ hãy đừng là nguyên nhân gây mất bình yên của mỗi gia đình. Hãy vun vén giữ vững để ngôi nhà mình thực bình yên" (Trần Thị Thủy, Hà Nội). "Chúng tôi - phóng viên báo chí cũng rất mong muốn nhận được sự chia sẻ, lên tiếng của chị em phụ nữ bị bạo lực" (một phóng viên báo Đất Việt). "Là nam giới, tôi chia sẻ với những người phụ nữ bị bạo hành. Tôi phản đối những hành vi bạo hành với vợ con. Mà bạo hành với chính người mình chia sẻ trong cuộc sống, người đem lại hạnh phúc cho mình thì không thể chấp nhận được..." (Nguyễn Văn Khởi, quận Cầu Giấy, thành phố Hà Nội)...

3. Trưng bày bước đầu mang tính phản biện xã hội

Khác với cách làm truyền thống thường chỉ ngợi ca, tôn vinh một chiều những đóng góp của phụ nữ, một số trưng bày gần đây đã đề cập đến những thách thức, khó khăn, những hy sinh, mất mát của người phụ nữ, đặc biệt là những vấn đề mà người phụ nữ đang phải đối mặt trong cuộc sống đương đại...

Trở lại triển lãm "Cuộc sống của phụ nữ làng chài Cửa Vạn", chúng ta thấy rõ nội dung trưng bày không chỉ giới thiệu cuộc sống của một cộng đồng làng chài, đặc biệt là người phụ nữ, họ đã thực hiện thiên chức làm vợ, làm mẹ trong những điều kiện khắc nghiệt nơi biển cả mênh mông, điều kiện sống, học hành của phụ nữ và trẻ em, đặc biệt là trẻ em gái có những khác biệt như thế nào so với ở trên đất liền mà còn đề cập đến những khó khăn, thiệt thòi mà

người phụ nữ làng chài phải trải qua cũng như những mơ ước và nguyện vọng hôm nay của họ... Đóng góp của trưng bày này là việc đề cập đến những vấn đề đặt ra cho các nhà hoạch định chính sách trong công cuộc phát triển đất nước, vì mục tiêu công bằng xã hội, từng bước xoá bỏ khoảng cách giữa các cộng đồng dân cư, cải thiện và nâng cao chất lượng cuộc sống cho mọi tầng lớp nhân dân...

Với cách tiếp cận như vậy, xu hướng thể hiện chức năng phản biện xã hội của bảo tàng ngày càng được thể hiện rõ rệt hơn trong các triển lãm Nghệ thuật sắp đặt "Ai? Người quan tâm", "Những người phụ nữ vượt lên số phận", "Tự hào - Nữ doanh nhân Việt Nam" đặc biệt là triển lãm "Gánh hàng rong" và "Đổi thay để thay đổi".

Từ những hoạt động thực tiễn, có thể nói, nội dung trưng bày của Bảo tàng Phụ nữ Việt Nam đã có những bước thay đổi căn bản, không chỉ dừng ở những nội dung lịch sử xa xưa hay lịch sử cách mạng mà đã hướng đến những vấn đề của cuộc sống đương đại; không chỉ ngợi ca, tôn vinh một chiều những đóng góp của phụ nữ mà đã đề cập đến những thách thức, khó khăn, những hy sinh, mất mát; từ chức năng tuyên truyền giáo dục truyền thống đã quan tâm đến chức năng phản biện xã hội; ngoài các tấm gương tiêu biểu, điển hình, trưng bày đã đề cập đến đời sống đông đảo của những người phụ nữ bình dân với những câu chuyện bình dị của họ trong cuộc sống hàng ngày. Đó cũng chính là việc kết hợp cách tiếp cận lịch sử với tiếp cận nhân học văn hóa - xã hội trong nghiên cứu để lựa chọn nội dung và thể hiện trưng bày.

Bên cạnh đó, ngôn ngữ thể hiện trong trưng bày cũng có những bước chuyển biến cơ bản, từ tiếng nói chủ đạo của người làm bảo tàng đến việc tôn trọng tiếng nói của chủ thể văn hóa; từ chỗ bảo tàng định hướng cho người xem phải tiếp thu cái gì, như thế nào theo ý tưởng, mong muốn chủ quan của người trưng bày đến chỗ để người xem tự suy ngẫm; tự đánh giá và cảm thụ; từ chỗ người xem là công chúng "bị giáo dục" một cách thụ động đến việc

khuyến khích họ tham gia chủ động, sáng tạo vào các hoạt động của bảo tàng... không chỉ với tư cách người xem mà là chủ thể văn hoá thực sự...

Chính nhờ những thay đổi đó mà Bảo tàng Phụ nữ Việt Nam đã được công chúng đánh giá, ghi nhận. Hãy nghe những ý kiến nhận xét của khách tham quan về các hoạt động đổi mới của Bảo tàng Phụ nữ Việt Nam:

"Ngay từ khi biết tin có triển lãm *Những người phụ nữ vượt lên số phận*, tôi đã quyết định phải đi xem. Thực sự khi đến tham quan, các mẹ, các chị, các em được trưng bày ở đây là những tấm gương để tôi học tập, nhất là trong thời đại hiện nay với rất nhiều cám dỗ về hưởng thụ, con người nhiều khi không thực sự cố gắng" (anh Vũ Hoàng Sơn, Hà Nội).

"Bảo tàng Phụ nữ đang chuyển mình để hòa cùng cuộc sống đương đại, đến với những con người bình dị nhất, với cách làm chân thực nhất" (*Triển lãm Gánh hàng rong*, Khánh Linh, vietnamnet).

Những đánh giá nhận xét đó thể hiện hiệu quả xã hội của bảo tàng, sự quan tâm của công chúng thể hiện vai trò và sức sống thực sự của bảo tàng; đó cũng là những mục tiêu hoạt động của bảo tàng trong thế kỷ 21.

Thực tiễn sinh động đó cho phép chúng ta khẳng định rằng: muốn thu hút được công chúng đến với bảo tàng, các bảo tàng phải không ngừng đổi mới, đổi mới toàn diện từ cách nghĩ, cách làm, từ việc lựa chọn chủ đề trưng bày đến phương thức thể hiện, từ việc xác định chức năng tuyên truyền giáo dục đến chức năng phản biện xã hội; bảo tàng không có nghĩa là hàn lâm, luôn phải ca ngợi, trưng bày về những nhân vật điển hình, những người tiêu biểu hay những gì đã được khẳng định. Bảo tàng hoàn toàn có thể kể câu chuyện của những con người bình thường nhất, qua đó phản ánh và mang hơi thở của chính cuộc sống đương đại; bảo tàng cũng có thể và cần phản ánh những vấn đề nóng bỏng của xã hội và với chức năng phản biện xã hội của mình, bảo tàng không thể lảng tránh những vấn đề nhạy cảm mà điều quan trọng hơn là kể câu chuyện gì và

diễn đạt nó như thế nào. Những thành công trong các trưng bày gần đây, đặc biệt là của cuộc trưng bày "Gánh hàng rong", "Đổi thay để thay đổi" có thể khẳng định rằng, bảo tàng hoàn toàn có khả năng bằng các công cụ, phương tiện đa dạng của mình để thực hiện các ý tưởng đó.

Tiếp tục thực hiện mục tiêu trên, Bảo tàng Phụ nữ Việt Nam đang nỗ lực triển khai các hoạt động nghiên cứu, trưng bày về các vấn đề của phụ nữ trong cuộc sống đương đại. Ngay trong dịp khánh thành hệ thống trưng bày thường xuyên vào dịp 20/10/2010 sắp tới, công chúng sẽ được tiếp cận với một chùm phim nhân học thể hiện cuộc sống của phụ nữ Việt Nam ngày nay qua chân dung một số đại diện nữ doanh nhân, nông dân, nhà khoa học, nhà ngoại giao, nhà thiết kế thời trang, người khuyết tật, những phụ nữ biết chia sẻ với cộng đồng... Điều đáng nói là phim không có lời bình, hoàn toàn sử dụng giọng nói của nhân vật, mỗi người là một câu chuyện riêng, không ai giống ai, rất chân thực và xúc động... Một dự án mới sẽ được triển khai từ tháng 8 năm 2010 về những phụ nữ đơn thân ở Tân Minh, Sóc Sơn, Hà Nội. Cũng với cách tiếp cận như "Gánh hàng rong", "Đổi thay để thay đổi", kết thúc dự án, một cuộc trưng bày sẽ ra mắt công chúng vào cuối năm 2011 và hy vọng sẽ tiếp tục được công chúng đón nhận.

Trên đây là một số nhận xét về những hoạt động đổi mới của Bảo tàng Phụ nữ Việt Nam và vai trò của bảo tàng trong xã hội. Hy vọng rằng bài viết đã phác thảo được một bức tranh khái quát về những hoạt động đổi mới của Bảo tàng Phụ nữ Việt Nam, đặc biệt trong việc thể hiện các vấn đề nhân học, đương đại và chức năng phản biện xã hội như thế nào. Điều đó nói lên những nỗ lực để thay đổi trong nhận thức cũng như trong hành động của Bảo tàng Phụ nữ Việt Nam; đó cũng là xu hướng tất yếu để Bảo tàng Phụ nữ Việt Nam vững bước đi lên trên con đường hội nhập và phát triển, khẳng định vị thế của mình, trở thành một địa chỉ văn hóa hấp dẫn của Thủ đô và của cả nước./